

This is a pre-copy-editing, author-produced PDF of an article accepted for publication in Nytt norsk tidsskrift with the title: Norsk rusmiddelforskning – styrt eller styrende following peer review. The definitive publisher-authenticated version Nytt norsk tidsskrift 27(1-2) (2010) 0800-336x is available online at:
<http://www.idunn.no/ts/nnt/2010/01-02/art23>

Norsk rusmiddelforskning – styrt eller styrende

Bergljot Baklien *bb@sirus.no*

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS)

Da jeg begynte ved SIRUS' forløper SIFA i 1983, var «brukerorientert forskning» et ukjent begrep for mine nye kolleger. De trodde jeg snakket om forskning på rusmiddelbrukere. Selv var jeg opptatt av forskning brukt i politiske beslutningsprosesser og brukerorientert evaluering. Slike erfaringer gjør det til et paradoks at SIRUS-forskere nå anklages ikke bare for å være for orientert mot sitt eierdepartement, men faktisk for å være disiplinerte håndlangere.

En rotete debatt

Det siste halvåret har det foregått en debatt om avkriminalisering av cannabis. I den sammenheng er SIRUS anklaget for å ha vært unnvikende når det gjelder å ta tak i narkotikapolitiske spørsmål. Forklaringen skal være at norsk rusmiddelforskning er styrt og disiplinert av departementet. Påstanden er at departementet gjennom sitt eierforhold har styrt forskningen unna kontroversielle spørsmål. En implisitt anklage er dermed at forskerne ved SIRUS nok hadde vært for avkriminalisering de også, dersom de ikke var så underlagt departementet. Slik blir flere viktige diskusjoner blandet sammen. Jeg skal ikke diskutere avkriminalisering av cannabis. Mitt anliggende er om forskningen ved SIRUS er styrt, eller kanskje heller om den er mer styrt enn annen samfunnsforskning som det er naturlig å sammenlikne seg med.

Forskning forutsetter finansiering

Utgangspunktet for kritikerne er styringen som ligger i bevilgningen, i pengene. Slik peker de på en viktig forutsetning: Forskning koster penger, og noen må finansiere den. Et annet utgangspunkt er at SIRUS, og dermed norsk rusmiddelforskning, har en økonomisk situasjon

som skiller seg ut. Mens de fleste andre samfunnsvitenskapelige institutter må finansiere sin forskning gjennom å konkurrere om oppdrag fra departementene og utlysninger fra forskningsrådet, har SIRUS en egen post på Helse- og omsorgsdepartementets budsjett. Det er når disse to sakene kobles til en konklusjon om at SIRUS-forskningen er mer styrt enn annen samfunnsforskning, at det blir rav ruskende galt.

Et annet premiss har vært mer uuttalt i debatten. Det er at hvis forskningen sier at cannabis bør avkriminaliseres, så er det en direkte kanal derfra til den politiske beslutningsprosessen. I det følgende vil jeg først se på om og hvordan forskningen er styrt. Deretter vil jeg kort ta opp spørsmålet om forskningen er styrende, og illustrere med noen eksempler fra rusmiddelfeltet.

Den samfunnsvitenskapelige instituttsektoren baserer seg i hovedsak på tre former for finansiering. Den ene er grunnbevilgningen som kan komme direkte fra et departement som i SIRUS' tilfelle. Den andre er forskningsrådsmidler fra et forskningsprogram eller som basisbevilgning, noe som er situasjonen for mange institutter. Da har midlene gjort en omvei fra departementet om forskningsrådet til instituttet. Den tredje kilden er oppdragsmidler. Oppdrag utlyses ofte med stramme betingelser når det gjelder tid og penger.

Stram styring i oppdragsforskningen

Den strammeste styringen ligger utvilsomt i oppdragsforskningen. Siden forskningen ved SIRUS i all hovedsak er grunnfinansiert, er innslaget av oppdragsforskning lite. Det som legitimerer forskningen ved de oppdragsfinansierte instituttene, er at noen er villig til å betale dyrt for den. Store deler av forskernes arbeidstid går med til å svare på utlysninger fra oppdragsgiverne. Fordi det er viktig å få inn penger, legges det mye arbeid i planlegging av prosjekter som i et flertall av tilfellene aldri blir noe av fordi oppdraget går til et konkurrerende institutt. Kanskje har andre truffet bedre når det gjelder hva oppdragsgiver var ute etter, eller kanskje har de bare lagt opp til et billigere prosjekt, noe som gjerne betyr at de skal bruke mindre tid på datainnsamling eller på refleksjon og rapportering.

Tid brukt på å utarbeide prosjektplaner som forskerne aldri får realisert, er uproduktiv tid. Et mindretall av prosjektsøknadene fra oppdragsinstituttene fører til finansiering og forskning. Er det åtte søkere på et utlyst oppdrag, betyr det at syv forskerteam har brukt mye tid og kompetanse på å planlegge et prosjekt som de ikke får jobbe videre med. Denne stykkprisfinansieringen av forskning fører til en enorm sløsing med tid, penger og kompetanse

(jf. Andvig 2008). Dette er dessuten tid som ikke lar seg planlegge fordi forskerne ikke har styring på når oppdragsgiverne ønsker seg forskning.

Det er grunn til å tro at den oppdragsforskeren som har fått flere avslag på prosjekt-skisser med en kritisk innretning, blir svært lydhør overfor oppdragsgivers ønsker neste gang det kommer en ny utlysning fra samme kilde. Det må også legges til at bestillerkompetansen har økt de årene jeg har vært i denne sektoren. Våre dagers oppdragsgivere har sjelden et vagt formulert spørsmål som kan presiseres og bli til et interessant forskningsprosjekt gjennom konstruktiv dialog mellom forsker og oppdragsgiver. Vel så ofte kommer de med en utlysning som ikke bare gir presis problemstilling, men som også angir hvilke data-innsamlingsmetoder som skal brukes og kanskje også hvilke teoretiske tilnærminger studien skal bygge på. Den forskeren og det forskningsmiljøet som vil ha prosjektet, gjør lurt i å legge seg tett opp til det oppdragsgiver ber om.

At oppdragsgivere «styrer» forskningen, betyr imidlertid ikke at resultater og konklusjoner blir bestilt. I min lange fartstid som oppdragsforsker, har jeg aldri opplevd så mye som antydninger om hva resultatene burde være. Det utelukker selvfølgelig ikke at en oppdragsgiver kan beklage resultatet, for eksempel hvis en evaluering av et tiltak som oppdragsgiver hadde tro på, skulle vise at dette var ikke så lurt likevel. Da er det viktig at rammebetingelsene har vært så romslige at forskningen kan vise *hvorfor* tiltaket ikke hadde effekt, og eventuelt hva som kan gjøres annerledes. Også ved SIRUS har det de siste årene vært evalueringssjakter der forvaltningen nok hadde ønsket seg andre resultater. Regionprosjektet, initiert av Bondevik II-regjeringen, dreide seg om lokalsamfunnsbasert rusmiddelforebygging. Evalueringen viste minimal effekt av satsningen (Baklien, Pape, Rossow & Storvoll 2007). Forskningen omfattet imidlertid også en prosessanalyse, og konklusjoner derfra er i ettertid blitt brukt i planleggingen av nye forebyggingstiltak. Et annet eksempel er evalueringene av Ansvarlig vertskap, en satsning for å redusere overskjenking og rusrelatert vold i tilknytning til utesteder (Buvik & Baklien 2006; Lauritzen & Baklien 2007). Det var ikke hyggelig verken for Helsedirektoratet eller for oss når forskningen viste at tiltaket ikke hadde noen positiv innvirkning på omfanget av overskjenking. Men fordi forskningens rammebetingelser hadde vært romslige, kunne vi også peke på andre faktorer som påvirker omfanget av overskjenking og av rusrelatert vold. Vi kunne lete fram svar på viktige spørsmål som ingen hadde stilt.

Selv om oppdragsgivere ikke etterspør bestemte resultater, er det et faktum at de som produserer og selger forskning, bør unngå bestemte typer kjøpere for sin troverdighets skyld. Ikke minst gjelder det rusmiddelforskningen (jf. Waal 1995). Det har utvilsomt vært viktig for

de omdiskuterte resultatene av snusforskningen ved SIRUS, at den har vært offentlig finansiert (Lund 2009). Når forskerne, stikk i strid med det som tradisjonelt har vært anbefalingene fra myndighetene, viser at snus kan være et effektivt middel for å få ned antallet tobakksrøykere, er det en styrke at forskningen ikke har vært finansiert av snusprodusentene.

Forskeren som utgift eller inntektskilde

Løpingen etter finansiering skaper en stresset og ugrei arbeidssituasjon ved oppdragsinstituttene. Kanskje kan man undre seg over at kompetente forskere forblir i den år etter år. Min personlige erfaring er at det er særlig to aspekter som virker motiverende. Det ene er kontakten med beslutningsprosesser og med problemer og spørsmål som er viktige for noen der ute. Oppdragsgivere som betaler mye for et prosjekt, er interessert i hvordan prosjektet utvikler seg og hva forskerne finner fram til. Dette er motiverende og disiplinerende i positiv forstand. Også ved SIRUS kan imidlertid samhandlingen med praksisfeltet være en viktig og inspirerende del av forskerhverdagen.

Den andre grunnen kan knyttes sammen med de hierarkiske aspektene ved forskningssproduserende organisasjoner. Ved oppdragsinstituttene kommer pengene nedenfra, gjennom forskernes inntjening. Det betyr at forskerne blir viktige. Det blir også økonomisk lønnsomt å legge forholdene til rette for forskning. Når forskerne skal fakturere sin tid per time, blir tiden deres ikke bare dyr, men også dyrebar. Dermed blir det en selvfølge at den delen av jobben som kan løses av en sekretær, bibliotekar eller en assistent, ikke skal gjøres av den dyre forskeren. Da jeg for mange år siden forlot en jobb ved universitetet for å bli oppdragsforsker i instituttsektoren, var denne forskjellen påtakelig. Universitetet og forskningsinstitutter som er finansiert ovenfra, gjennom en grunnbevilgning, er mer preget av at de ansatte er ikke en inntektskilde, men en utgiftpost. Ved oppdragsinstituttene blir det ingen inntekt uten at forskning selges. Dette har også konsekvenser for ledelsens funksjon. For å sette det på spissen blir ledelsens oppgave på et nedenfra finansiert institutt å sørge for best mulig inntjening, ved hjelp av både pisk og gulrøtter. Ved et grunnbevilgningsfinansiert institutt er det annerledes.

Etatsstyring og grunnfinansiering

Selv om forskerhverdagen ved oppdragsinstituttene også har sine lyse sider, er det liten tvil om at SIRUS-forskerne har et langt større handlingsrom når det gjelder initiering og utforming av forskningsprosjekter. Den relativt rause grunnbevilgningen har følbare konsekvenser for forskerens hverdagsliv. Prosjektene gir mer tid, tid til planlegging og undring, til refleksjon og

rapportering. Resultatene blir ikke i samme grad som i oppdragsforskningen bare formidlet i en rask rapport skrevet på overtid, men kan følges opp i artikler i refereetidsskrifter. Dette har selvfølgelig også sammenheng med at SIRUS-forskerne ikke behøver å bruke tid på å følge med på utlysninger av oppdrag og å skrive prosjektsøknader som ikke fører til noe.

Styringen i den grunnfinansierte forskningen, for eksempel ved SIRUS, er av to slag. Den første er den som ligger i instituttets og forskernes samhandling med forvaltningen. Det kan være mange grunner til at en problemstilling blir valgt framfor en annen. Noen ideer kan ha utgangspunkt i interessante bidrag fra utenlandske forskerkolleger, andre kan ha oppstått i samhandling med det norske praksisfeltet, eller med finansieringskilden, departementet. Ofte vil det være mange grunner som flyter over i hverandre. Graden av lydhørhet overfor departementet er umulig å måle. Samtidig er lydhørheten annerledes enn den som preger samhandlingen når et oppdragsinstitutt med behov for inntjening, inviterer potensielle oppdragsgivere til lunsjseminar for å markedsføre sine tjenester. Da er forskerne og deres ledere mildt sagt lydhøre. I etterkant kan det foregå den reneste kremlologi for å finne ut hva det egentlig var representanten for en potensiell oppdragsgiver mente med noe som kanskje var en litt tilfeldig ytring. En viktig forskjell mellom oppdragsforskerne og SIRUS-forskerne i denne sammenhengen, er at de første er økonomisk avhengige av lydhørheten. Ved SIRUS bidrar den økonomiske situasjonen til at forskerne kan forholde seg friere til de problemstillinger som til enhver tid er i departementets fokus. Det er primært for oppdragsforskerne og ikke ved SIRUS at det er relevant å snakke om «*money talks*», for å bruke et uttrykk fra Svanaug Fjær (2006: 262).

Det andre styringselementet ligger i at eierdepartementet også er etatsstyrer. Den formelle styringen fra departementet foregår for det første gjennom det årlige tildelingsbrevet. Tilsvarende tildelingsbrev går til universitetene og høyskolene, og til departementsfinansierte forskningsrådsprogrammer. Tildelingsbrevene til SIRUS har aldri ekskludert forskningstemaer, og de satsningsområdene som trekkes fram, er gjerne framforhandlet på forhånd. Mandatet som formidles gjennom brevet, er åpent for fortolkninger fra SIRUS' side. Tildelingsbrevet har dessuten blitt stadig mer forenklet. Innholdet i brevet er preget av målstyring. Som også Svanaug Fjær har pekt på, gir tildelingsbrevene så generelle føringer at de oppleves som uproblematisk av SIRUS-forskerne (Fjær 2008: 28). De siste årene har de angitte hovedmålene vært: 1) god oversikt over rusmiddelfeltet i Norge, 2) en kompetent forskningsorganisasjon, og 3) god formidling av forskningsbasert kunnskap.

Årlig er det også et etatsstyringsmøte mellom departementet og instituttet. Også universitet og høyskoler er etatsstyrt og har tilsvarende møter med sin eier. Møtet innebærer

imidlertid ikke at departementet ser på forskningsinstituttet som en etat som skal styres. Erfaringen er at møtene er en arena for dialog, preget av orientering og informasjonsutveksling. Departementet har ofte brukt møtene til å understreke SIRUS' uavhengighet.

Et siste element er statsbudsjettet som årlig trekker opp rammene for SIRUS. Hva som står der, er også framforhandlet på forhånd, og kommer sjelden som en overraskelse. Også statsbudsjettet er preget av målstyring. Hovedmålene er de samme som i tildelingsbrevet. Dette samsvarer med instituttets vedtekter, som sier at «Statens institutt for rusmiddel-forskning er en forskningsfaglig selvstendig institusjon som har som formål å utføre forskning som kan bidra til økt kunnskap omkring bruk og misbruk av rusmidler og andre avhengighetsskapende midler, med særlig vekt på sosialvitenskapelige problemstillinger». Å tolke dette i retning av at «SIRUS' målsetting er at forskningen skal oppfylle politikkenes mål» (Fjær 2009), er å dra det svært langt.

I den grad det trekkes fram konkrete forskningsbehov, dreier det seg ofte om videreføring av prosjekter som i utgangspunktet var forskerinitiert. For eksempel nevner siste års statsbudsjett behovet for kunnskap om snusens rolle for røykeslutt. Noen ganger pekes det også på nye områder. Det nyeste budsjettet sier for eksempel at SIRUS skal prioritere temaet eldre og alkohol, et nytt forskningsområde for instituttet.

Styring i forskningsrådsfinansiert forskning

Styringen i NFR-finansiert forskning kan plasseres i en mellomposisjon mellom oppdragsforskningen og den grunnfinansierte forskningen, akkurat som forskningsrådet er i en mellomposisjon mellom på den ene siden den offentlige forvaltningen som pengene kommer fra, og forskersamfunnet på den andre. En viktig del av midlene er knyttet til programmer. De er et resultat av sektorprinsippet i norsk forskning. Det innebærer at hvert enkelt departement har et ansvar for å ha oversikt over kunnskapsbehovet, et ansvar for å finansiere forskning for sektoren, og et ansvar for internasjonalt forskningssamarbeid. Ifølge Forskningsmeldingen (St.meld. nr 30 (2008–2009)) er koblingen mellom politikktutvikling og forskning en styrke ved det norske systemet. For forvaltningen styrker det forskningsengasjementet. For forskerne gir det stabilitet og langsiktighet.

Sektorprinsippet illustrerer for øvrig ett av mange likhetspunkter mellom SIRUS og programfinansiert forskning. Sett fra forskersiden, er likevel begrensningene sterkere i forskningsprogrammene. Sektorprinsippet fører naturlig nok til avgrensede programbeskrivelser. Midlene er delvis departementsstyrt, og forvaltningen er representert i programstyrene. Jeg har selv opplevd å sitte som forskerrepresentant i et programstyre og bli nedstemt

av departementet, i forhold til prosjekter der jeg la vekt på vitenskapelig kvalitet og de på praktisk relevans og nytte. Forskningsrådet må balansere krav og ønsker fra forvaltningen på den ene siden, og forskersamfunnet på den andre. Som det understrekes i NOU 2006:19 *Akademisk frihet*, står selvfølgelig forskere og institutter fritt til å la være å tilpasse seg forskningsprogrammernes føringer, men for miljøer som er avhengig av ekstern finansiering, kan det være en selvutslettende opsjon (kap. 4.3.4). Vi kan legge til at den er like selvutslettende som det vil være for et oppdragsinstitutt å være for kresen mht. hvilke utlysninger og potensielle oppdrag man velger å søke på.

Den andre delen av forskningsrådenes midler gis som basisfinansiering. Det nye basisfinansieringssystemet, som SIRUS altså ikke er en del av, har som hovedformål «å sikre at instituttene skal være gode leverandører av anvendt forskning til næringsliv, forvaltning og hele samfunnet, gjennom å gi instituttene rom for langsiktig kunnskaps- og kompetanseoppbygging» (St.prp. nr. 1 (2008–2009), side 188). For et institutt som SIRUS kan dette formålet oppnås vel så bra gjennom at bevilgningen kommer direkte fra departementet, som at den går via forskningsrådet. Det var også en dialog mellom departementet og SIRUS da den nye basisfinansieringsordningen ble innført. Det var enighet om at begge parter var best tjent med at man fortsatte som før, med en ordning som gir forskningen bedre økonomiske kår. Dagens system gir langsiktighet og stabilitet som er viktige forutsetninger for kompetanseoppbygging og kunnskapsproduksjon. SIRUS vil dessuten uansett måtte forholde seg til «sitt» departement.

Et annet sektorforskningsinstitutt, SIFO (Statens institutt for forbruksforskning), er organisert på omtrent samme måte, som forvaltningsorgan underlagt Barne- og likestillingsdepartementet, og med grunnbevilgning direkte fra departementet. SIFO har for øvrig vurdert hva konsekvensene ville bli av en eventuell forflytning fra å motta en direkte bevilgning fra eierdepartement, til å inngå i forskningsrådets basisfinansieringsordning. De har også regnet på de økonomiske konsekvensene, og kommet til at en slik endring vil være til skade for forbruksforskningen. Både for SIRUS og for SIFO gjør finansieringen det mulig å holde oppmerksomheten på forskningsoppgavene i stedet for på inntjening og oppdrag.

Styring på armlengdes avstand

Samfunnsforskning i instituttsektoren foregår i samhandling med brukere og finansieringskilder, og innebærer ulike grader av styring. Det er imidlertid viktig å skille mellom statlig finansiert forskning og statlig initiert forskning. Særlig gjelder det innenfor felt som er politisert og ideologisert. Thomas Hylland Eriksen har nylig uttrykt bekymring for vilkårene

for forskning på innvandring og minoriteter (Morgenbladet 28. januar i år). Terje Tvedt har over lang tid og i mange sammenhenger kritisert de tette forbindelsene mellom norsk bistand og utviklingsforskningen (se f.eks. Tvedt 2003). Det meste av forskningen på minoriteter og på bistand er statlig initiert oppdragsforskning. Likevel er dette bekymringer som faller sammen med mye av det som nå sies om norsk rusmiddelforskning. Men at forskningen er statlig finansiert, behøver som jeg har vist ovenfor, ikke bety at den er statlig styrt eller disiplinert.

Størstedelen av norsk rusmiddelforskning er ikke prosjektfinansiert, men grunnfinansiert. Ved SIRUS er forskningen dermed preget av omtrent samme armlengdes avstand som forskningsrådets programforskning, slik den er beskrevet av Christensen m.fl. (Christensen, Tranøy & Nuland, 2009: 47–68). Kanskje har dette sammenheng med at det er nettopp Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) som er SIRUS' eierdepartement. Christensen m.fl. har sett på de departementene som er bestillere og potensielle brukere av velferdsforskning, og oppsummerer at HOD har et mer distansert forhold til forskningen enn for eksempel Barne- og likestillingsdepartementet. HOD er mer preget av en klassisk forvaltningskultur, og er tydeligere på at forskningen skal være selvstendig og på en viss distanse fra departementet. Dette bekreftes av at departementet ofte har understreket SIRUS' selvstendighet på arenaer der forskningen og forvaltningen møtes.

Både forvaltningen og forskningen er altså opptatt av at det samspillet som både er ønskelig og nødvendig, ikke skal gå på bekostning av forskningens selvstendighet. Som nevnt innledningsvis, har SIRUS-forskerne en lang tradisjon for å holde en viss avstand til forskningens brukere. Også i dag er nok brukerorienteringen ved SIRUS mindre tydelig enn ved de prosjektstyrte oppdragsinstituttene. Selv om armlengden som avstanden kan måles i har variert over tid og ut fra hvilket departement forskningen har vært underlagt, kan forholdet mellom forvaltningen og SIRUS beskrives som et løst koblet system. For en stor del dreier overføringene seg om langsiktige satsninger. Det gjør at sammenhengen mellom hva departementet putter inn i form av ressurser og hva som kommer ut i form av forskning er utydelig.

Kanskje er det en konsekvens av denne armlengdes avstanden, når det virker som om forvaltningen er vel så opptatt av forskerne som av forskningen¹ (jf. Christensen m.fl. 2009: 58). Både i vedtekter, statsbudsjettet og andre steder, legges det vekt på å ivareta et kvalitativt godt forskningsmiljø. Det er imidlertid noe helt annet enn styring og disiplinering. Oppsummert kan vi konkludere med at på aggregatnivå påvirker departementet forskningen ved SIRUS gjennom budsjettproposisjoner, tildelingsbrev og etatsstyringsdialog. Men dette er

en armlengdes relasjon som gir minimal innflytelse både over valg av forskningstemaer og over innholdet i de enkelte prosjektene. Som også Fjær (2008: 5) har pekt på i sin empiriske studie av forholdet mellom kunnskapsproduksjon og politikk i nordisk rusmiddelforskning, er stabiliteten i den offentlige finansieringen en hovedkilde til uavhengighet for forskningen. Etter å ha samlet data fra alle de nordiske landene konkluderer hun slik: «Situasjonen i de nordiske landene i dag viser langt på vei at det er institusjonene knyttet til forvaltningen som har de mest stabile og gode rammene for forskning» (Fjær 2008: 5).

Styrende forskning?

Selv om SIRUS-forskerne tradisjonelt ikke har vært særlig hemmet av krav om praktisk relevans og bruk, er det selvfølgelig grunn til å spørre om forskningen har fått betydning i beslutningsprosesser i politikk og forvaltning. Ikke minst er det et relevant spørsmål når SIRUS' kritikere synes å ta for gitt at med en annen narkotikaforskning, ville vi også hatt en annen narkotikapolitikk. Men akkurat som begrepet om armlengdes avstand kan gjelde både for forskningsrådets programforskning og for rusmiddelforskningen, er konklusjonene om bruken av forskningen fra velferdsprogrammet også relevante for rusmiddelforskningen (Nuland, Tranøy & Christensen 2009). Til tross for koblingene mellom forvaltningen og forskningen, er det langt mellom de direkte linjene fra forskning til beslutninger og politikk. Likevel er forskningsinnsatsen betydningsfull ved at den påvirker dagsordenen, forståelsesrammen og måten man snakker om problemer og saker på.

Det er liten grunn til å bli overrasket over slike konklusjoner. De faller sammen med hva jeg fant for snart 30 år siden, i en studie av hvordan Samferdselsdepartementet forholdt seg til forskning fra «sitt» forskningsinstitutt, Transportøkonomisk institutt (Baklien 1983). Til tross for nærheten mellom departement og forskningsinstitutt, hadde byråkratene lite kunnskap om forskningen, den ble ikke brukt som direkte premiss i beslutningsprosessene, og den var ikke styrende for hva som ble besluttet. Likevel hadde forskningen betydning. Det kunne dreie seg om interaktiv bruk, der forskningen kom inn i beslutningsprosessen som ledd i en kompleks fram- og tilbakesøking etter kunnskap fra flere kilder (jf. Weiss 1977). Forskning ble også brukt som politisk ammunisjon ved at beslutningstakere lette fram forskning som kunne støtte synspunkter de hadde allerede før forskningen forelå. Men først og fremst dreide det seg om konseptualisering, forskning som satte ord på problemer og som påvirket den politiske dagsordenen. Dels var dette forskning som svarte på spørsmål som ingen ennå hadde stilt.

Denne beskrivelsen er også relevant for dagens rusmiddelforskning. Som for annen samfunnsforskning, ser vi at den må konkurrere med andre kilder og andre virkelighetsbeskrivelser.² Selv om forskningen sier – og lenge har sagt – at det er sammenheng mellom skjenketider og omfanget av rusrelatert vold, finnes det alltid en eller annen som kan brukes som sannhetsvitne for de politikere som ikke vil tro på denne forskningen. Forskningens diskursive funksjon er likevel viktigst. For egen del har det vært personlig tilfredsstillende å finne igjen refleksjoner og resultater fra egen forskning brukt som begrunnelser for beslutninger.³

Rusmiddelforskning i samhandling med omgivelsene

Det tilbaketrukne elfenbenstårnet virker som en kald og trist arbeidsplass. Heldigvis er det ikke der rusmiddelforskningen foregår. Heller ikke er det slik at forskerne står disiplinert på geledd og ekskluderer problemstillinger som ikke passer eierdepartementet. Som annen samfunnsforskning, foregår rusmiddelforskningen i samhandling med andre samfunnsaktører, både nære og fjerne. Norske rusmiddelforskere har et utstrakt internasjonalt samarbeid, og publiserer mye i internasjonale tidsskrifter. De samhandler med det norske praksisfeltet, og selvfølgelig også med forvaltningen. Forholdet til finansieringskilden, eierdepartementet, er likevel preget av en armlengdes avstand, en avstand som gir forskerne frihet i valg av problemstillinger og utforming av prosjekter. Handlingsrommet er dermed langt større enn for oppdragsforskerne i andre deler av instituttsektoren, og trolig også større enn for forskning finansiert gjennom forskningsrådet.

SIRUS er imidlertid et lite institutt, også i norsk målestokk. Det vil alltid finnes de som kan mene at ressursene burde vært prioritert annerledes, og at det er felt og problemstillinger som burde fått mer oppmerksomhet. Å forklare slike påståtte feilprioriteringer med en for sterk kobling mellom forvaltning og forskning, blir imidlertid feil. Forvaltningen styrer ikke forskningen, like lite som forskningen styrer forvaltning og politikk.

LITTERATUR

- Andvig, J. C. (2008). «Samfunnsforskning på et pseudomarked». *Nytt Norsk Tidsskrift* 25(1): 3–16.
- Baklien, B. (1983). «The Use of Social Science in a Norwegian Ministry: As a Tool of Policy or a Mode of Thinking». *Acta Sociologica*, 26(1): 33–47.

- Baklien, B., H. Pape, I. Rossow & E. E. Storvoll (2007). *Regionprosjektet – Nyttig forebygging?* Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Buvik, K. V. & B. Baklien (2006). *Skal det være noe mer før vi stenger?* Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Christensen, J., B. S. Tranøy & B. R. Nuland (2009). «Departementene og velferdsforskningen: Hvor lang er en armlengde?» I Nuland m.fl. 2009: s. 47–68.
- Fjær, S. (2006). «... money talks ...» *Nordisk alkohol- og narkotikatidsskrift* 23(2–3): 262–264.
- Fjær, S. (2008). *Nordisk samfunnsvitenskapelig forskning om alkohol og narkotika*. Bergen: Rokkansenteret. Notat 8 2008.
- Fjær, S. (2009). «Stagnasjon i institusjonen». *Morgenbladet* 11. desember.
- Lauritzen, H. C. & B. Baklien (2007). *Overskjenking i Bergen*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Lund, K. E. (2009). *A tobacco-free society or tobacco harm reduction?* Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- NOU 2006:19 (2006). *Akademisk frihet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Nuland, B. R., B. S. Tranøy & J. Christensen (2009, red.). *Hjernen er alene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pechansky, F., I. Pinsky & R. R. Laranjeira (2006). «Was Goliath blind or ignorant? The struggle between evidence and passion in alcohol public policies in Brazil». *Revista Brasileira de Psiquiatria* 28(4): 259–60.
- Ritter, A. (2009). «How do drug policy makers access research evidence?» *International Journal of Drug Policy* 20: 70–75.
- St.meld. nr. 30 (2008–2009), *Klima for forskning*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- St.prp. nr. 1 (2008–2009). Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- St.prp. nr. 1 (2009–2010). Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Tvedt, T. (2003). *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt: den norske modellen*. Makt- og demokratiutredningen 1998–2003. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Weiss, C. H. (Ed.) (1977). *Using Social Research in Public Policy Making*. Lexington, Mass.: Lexington Books.
- Waal, H. (1995) «Å kjøpe forskere». *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 115(6): 734–735.

Noter

- ¹ Jf Tom Rådahl, assisterende departementsråd i Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID), som i et intervju med bladet *Forskning* (nr. 2, 2009), uttrykker seg slik: «Det som er svært viktig for oss, er å få fram dyktige forskere og doktorgradsstudenter på velferdsområdet, fordi dette vil føre til at vi får bedre kunnskap. Hvis ikke departementene tar på seg oppgaven med å bygge opp langsiktig samfunnsforskning, er det ingen andre som gjør det.» Mens Sosialdepartementet var SIRUS' eierdepartement, var det for øvrig Rådahl som representerte departementet i etatsstyringsdialogen og lignende.
- ² Rapporter fra helt andre deler av verden viser at dette er ikke noe særnorsk problem, se f.eks. Pechansky m.fl., 2006 og Ritter, 2009.
- ³ Prosessevalueringen av Regionprosjektet (Baklien m.fl., 2007) legges i St.prp. nr. 1 (2008–2009) (side 59) til grunn for anbefalinger om samordning av lokale forebyggingstiltak. Evalueringene av Ansvarlig vertskap (Buvik & Baklien, 2006, Lauritzen & Baklien, 2007) tok som nevnt foran opp spørsmål som gikk langt ut over de primære evalueringsproblemstillingene, og funn og refleksjoner derfra brukes til å fokusere på kommunenes innsats i salgs- og skjenkekontroll (St.prp. nr. 1 (2008–2009), side 59).